

УДК 37.013

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/32.214502>

Андрій ЗАБЛОЦЬКИЙ,

orcid.org/0000-0002-7315-0478

*аспірант кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) zablocka72@ukr.net*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ В АЛЬТЕРНАТИВНИХ ФОРМАХ ОПІКИ

У статті обґрунтовано актуальність проблеми професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки. Зазначено, що в Україні активно відбувається процес заміни системи інституційного догляду за дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування, на систему, яка забезпечує їх виховання в сім'ї або в умовах, близьких до сімейних. Важливою умовою ефективності процесу деінституалізації є якісна професійна підготовка фахівців соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми – сім'ях опікунів, усиновителів, дитячих будинках сімейного типу, прийомних та патронатних сім'ях. Вказано, що якість професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери залежить від певних умов – обставин, які сприяють організації освітнього процесу з урахуванням потреб, інтересів, можливостей майбутніх фахівців та забезпечують їх успішну підготовку до виконання професійних обов'язків. На основі аналізу наукових підходів до тлумачення понять «педагогічні умови» та «педагогічні умови професійної підготовки» визначено поняття «педагогічні умови професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи в альтернативних формах опіки». Обґрунтовано вибір та розкрито сутність таких педагогічних умов цього процесу, як формування позитивної мотивації студентів до розвитку професійно значущих знань та вмінь за вибраною ними спеціальністю, професійна спрямованість навчально-виховного процесу, навчально- та організаційно-методичне забезпечення освітньої складової частини. Виявлено взаємозалежність та взаємозв'язок вказаних педагогічних умов, зазначено шляхи їх реалізації. Наголошено, що максимальний вплив означені педагогічні умови справляють у разі їх комплексної дії. Окреслено перспективи подальших наукових досліджень.

Ключові слова: соціальна сфера, опіка, альтернативна форма, професійна підготовка, майбутній працівник, педагогічні умови.

Andriy ZABLOTSKIY,

orcid.org/0000-0002-7315-0478

*Postgraduate Student at the Department of Social Pedagogy and Social Work
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) zablocka72@ukr.net*

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS TO WORK IN ALTERNATIVE FORMS OF STATE CARE

The article substantiates the urgency of the problem of professional training of future social workers to work in alternative forms of state care. It is noted that in Ukraine there is an active process of replacing the system of institutional care for orphans and children deprived of parental care with a system that provides for their upbringing in the family or in conditions close to family. An important condition for the effectiveness of the deinstitutionalization process is high-quality training of social workers to work in alternative forms of state care for children – families of guardians, adoptive parents, family-type orphanages and foster families. It is stated that the quality of professional training of future professionals in the social sphere depends on certain conditions – circumstances that contribute to the organization of the educational process taking into account the needs, interests, capabilities of future professionals and ensure their successful preparation for professional duties. Based on the analysis of scientific approaches to the interpretation of the concepts “pedagogical conditions” and “pedagogical conditions of professional training”, the concept of “pedagogical conditions of professional training of future social workers to work in alternative forms of care” are defined. The choice and essence of such pedagogical conditions of this process as: formation of positive motivation of students to development of professionally significant knowledge and skills in their chosen specialty are substantiated; professional orientation of the educational process, educational and organizational-methodical support of the educational component. The interdependence and interrelation of the specified pedagogical conditions are revealed, the ways of their realization are specified. It is emphasized that the specified pedagogical conditions have the maximum influence at their complex action. Prospects for further research are outlined.

Key words: social sphere, guardianship, alternative form, vocational training, the future employee, pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Починаючи з 2017 року в Україні швидкими темпами розгортається деінституалізація – процес заміни системи інституційного догляду дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на систему, яка забезпечує їх виховання в сім'ї або в умовах, максимально наближених до сімейних (Національна стратегія, 2017). Деінституалізація не обмежується виведенням дітей із закладів, а передбачає розвиток мережі превентивних і підтримуючих послуг на рівні громади, орієнтованих на задоволення потреб дітей і захист їх прав. Актуальність процесу деінституалізації зумовлена необхідністю запровадження змін у системі захисту дитини, орієнтованих як на збереження та підтримку сім'ї, так і на якнайкраще забезпечення її прав та інтересів (Олексюк, 2015: 89).

Відомо, що в системі дитячих інтернатів перебувають близько 100 тис. дітей. При цьому 92,3% з них мають хоча б одного з батьків, і лише 7,7% дітей в інтернатах – біологічні сироти. 17,3% з усіх дітей в інституціях мають інвалідність, усі інші – звичайні діти, чий батьки за різних обставин не здатні забезпечити їм гідне піклування і виховання в родині (Національна стратегія, 2017).

Аналіз вітчизняного та закордонного досвіду вирішення проблем бездоглядності та сирітства свідчить, що підтримка наявної мережі державних закладів не лише є більш затратною, ніж фінансування соціальних послуг із підтримки сім'ї, але й закладає довгострокові суспільні витрати на подолання наслідків травматичного виховання дітей означених категорій у системі інституційного догляду (Капська, 2010: 106).

Як зазначено в Національній стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки, деінституалізація спрямовується на: забезпечення умов для повернення дитини, яка перебуває в закладі, в рідну сім'ю або переведення її до сімейної форми виховання; попередження розлучення дитини з батьками та її влаштування до інтернатного закладу шляхом запровадження послуг із підтримки дитини та сім'ї в громаді; підготовку до самостійного життя, забезпечення соціального включення випускника інтернатного закладу (Національна стратегія, 2017). Для виконання окреслених у Стратегії завдань, на думку її авторів, потрібно насамперед: формувати громадську думку щодо шкідливого впливу інституцій та ефективних механізмів захисту дітей; влаштовувати дітей із дитячих будинків та інтернатів у сім'ї громадян та поступово закривати інтернатні заклади; розвивати доступні послуги з підтримки дітей і сімей у громадах; навчати фахівців, які працюють з означеними категоріями дітей, та підви-

щувати їх професійні компетенції (Національна стратегія, 2017).

Процес підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки в сучасних умовах потребує врахування новітніх тенденцій у сфері професійної освіти, а саме: необхідності підвищення активності, гнучкості та компетентності соціальних працівників (педагогів), їх відповідальності й спрямованості на творчий пошук шляхів розв'язання проблем (Горішна, 2009: 114). Зазначене зумовлює потребу в забезпеченні відповідних умов професійної підготовки, які б сприяли навчанню, розвитку й самореалізації особистості майбутнього фахівця, максимальному розкриттю його здібностей, формуванню високого рівня професійної компетентності у вибраному виді діяльності (Біла, 2013: 9).

Аналіз досліджень. Аналіз наукових досліджень із проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки засвідчив, що досліджено такі її аспекти: теоретичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників (О. Безпалько, Р. Вайнола, Н. Горішна, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Л. Міщик, В. Полішук, С. Харченко та ін.); методичні основи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з різними категоріями осіб, у тому числі дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування (В. Борисова, О. Водяна, І. Козубовська, Т. Макійчук, В. Оржеховська, А. Поляничко, Н. Федорова, Ю. Червоний та ін.). Разом із тим, попри велику різноманітність досліджень, педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки потребують осмислення, що й зумовило необхідність нашого дослідження.

Мета статті – визначити та обґрунтувати педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми.

Виклад основного матеріалу. Професійну підготовку майбутніх працівників соціальної сфери до роботи в альтернативних формах опіки розглядаємо як цілісний процес оволодіння ними професійними знаннями, уміннями і навичками соціальної та соціально-педагогічної діяльності, а також формування в них професійно важливих особистісних якостей, що в сукупності становлять основу для розвитку їх професійної компетентності (Капська, 2010: 12; Олексюк, 2015: 90).

Погоджуємось з О. Файчук, яка виділяє такі важливі ознаки професійного становлення

особистості, як ставлення до професії, що виявляється, насамперед, у бажанні ефективно працювати у вибраній сфері, спроможність виконувати професійні обов'язки завдяки наявності відповідних знань, умінь, навичок, а також сформованості особистісних і професійних рис, здатність розуміти й вирішувати назрілі проблеми, а також готовність майбутнього фахівця до подальшого професійного самовдосконалення. Важливу роль у професійному становленні особистості дослідниця відводить умовам, в яких відбувається означений процес (Файчук, 2012: 299).

У педагогіці умови часто зараховують до факторів навчання і виховання поряд із предметом підготовки, освіти тощо. Педагогічні умови професійної підготовки – це сукупність обставин, які сприяють організації освітнього процесу з урахуванням потреб, інтересів, можливостей майбутніх фахівців та забезпечують їх успішну підготовку до виконання професійних обов'язків (Капська, 2010: 12).

Залежно від способу впливу на освітній процес, усі педагогічні умови поділяють на дві групи: зовнішні (є продуктом функціонування політичної, соціально-економічної, освітньої та інших систем зовнішнього середовища й реалізуються через відповідні фактори) та внутрішні (виступають похідними завданнями відповідного педагогічного процесу та являють собою сукупність педагогічних заходів, що забезпечують ефективне рішення цих завдань) (Олексюк, 2015: 91).

Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в альтернативних формах опіки розглядаємо як сукупність зовнішніх і внутрішніх обставин, упровадження яких забезпечить ефективне навчання студентів, формування у них умінь і навичок, а також розвиток якостей, необхідних для повноцінного виконання відповідних професійних обов'язків.

Визначення нами педагогічних умов професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи в альтернативних формах опіки базувалося на умовах, вибраних науковцями стосовно професійної підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів, а також стосовно формування професійної компетентності майбутніх фахівців інших галузей (психології, соціології, права): відповідна професійна мотивація; впровадження сучасних підходів до професійної підготовки фахівців, що відповідають вимогам майбутньої спеціальності; оптимальне поєднання традиційних та інноваційних технологій навчання; забезпечення практичної спрямованості професійної підготовки; навчально-методичний супровід освітнього процесу; забезпечення цілісності, безперервності, вари-

ативності та інтегративності підготовки фахівців (Біла, 2013: 45; Капська, 2010: 14; Kryshchanovych, 2019: 2–3). Окрім того, педагогічні умови професійної підготовки мають відповідати певним вимогам, а саме: мати системний характер і чітко визначену структуру, забезпечувати зв'язки між елементами цієї структури, враховувати особливості професійної підготовки студентів у контексті їх готовності до професійної діяльності (Карпенко, 2007: 69).

Враховуючи специфіку соціальної (соціально-педагогічної) роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми, педагогічними умовами професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до означеного виду діяльності нами було обрано формування позитивної мотивації студентів до опанування професійно значимих знань, умінь і навичок за вибраним фахом, професійну спрямованість навчального процесу та відповідне навчально- та організаційно-методичне забезпечення освітніх компонентів.

Перша педагогічна умова – позитивна мотивація до опанування професійно значимих знань, умінь і навичок – була реалізована шляхом формування у студентів: ціннісних орієнтацій, моральних норм і професійних інтересів, прагнення до виявлення власних інтелектуальних і практичних можливостей, активності, самостійності та ініціативності під час вирішення професійно зорієнтованих завдань (Карпенко, 2007: 84). Задля цього нами було організовано бесіди, диспути, круглі столи на теми, пов'язані з різними аспектами майбутньої професійної діяльності. Студенти залучалися до написання творчих робіт практичного спрямування, опановували методики рефлексивного аналізу власних досягнень, а також вчилися планувати і реалізовувати процес власного професійного саморозвитку. Важливу роль у формуванні позитивної мотивації до опанування вибраного фаху відіграли зустрічі майбутніх соціальних працівників (педагогів) із висококваліфікованими працівниками соціальних служб та інтернатних закладів, прийомними батьками (опікунами, усиновителями), вихованцями інтернатних закладів і бесіди з випускниками закладів вищої освіти, спрямовані на забезпечення кращого усвідомлення значущості та змісту обраної ними професії. У результаті впровадження першої умови в більшості студентів було сформовано професійні інтереси, ціннісні орієнтації та моральні норми, необхідні для виконання професійних обов'язків, спостерігалися активність, самостійність та ініціативність як у процесі теоретичної підготовки, так і під час проходження практик.

Реалізацію другої педагогічної умови – професійну спрямованість навчального процесу –

забезпечено шляхом впровадження в освітній процес системи навчальних і виробничих практик, а також використання впродовж усього навчання студентів активних форм, методів, прийомів та інноваційних засобів, спрямованих на максимальне наближення навчального процесу до реальних умов професійної діяльності (Олексюк, 2015: 93). З метою реалізації означеної умови нами доповнено відповідними темами програми таких навчальних дисциплін, як «Спеціалізовані служби в соціальній сфері», «Теорія соціальної роботи», «Соціальний супровід», «Соціальна реабілітація», «Прикладні методики в соціальній роботі», «Технології соціальної роботи», «Соціальна реабілітація сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах», а також низки практик, спрямованих на підвищення рівня професійної готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в альтернативних формах опіки. Оновлена нами структура й доповнений зміст навчально-методичних комплексів вказаних дисциплін забезпечили ґрунтовне ознайомлення студентів із сутністю та принципами професійної діяльності фахівця в альтернативних формах опіки. Студенти виконували комплексні теоретико-практичні завдання, що спрямовувалися на поглиблене опанування теоретичних знань і наукових понять та передбачали: самостійний пошук зв'язків між теоретичними основами соціальної роботи та можливостями їх застосування в майбутній практичній діяльності; введення здобувачів освіти в ситуацію розриву між відомим і невідомим, внаслідок чого відбувалася апробація, закріплення і поглиблення теоретичних знань; «занурення» в процес інформаційного пошуку (Олексюк, 2015: 94). Для оптимізації професійної підготовки нами було запропоновано використання активних імітаційних (проекування діяльності, моделювання ситуацій, рольові та ділові ігри, тренінг, кейс-метод, інтелектуальні карти, скрайбінг, сторітелінг, стажування з виконанням посадових обов'язків тощо) та неімітаційних (проблемна лекція, практичне заняття, семінар-дискусія, аналіз конкретних ситуацій, педагогічні ігри вправи тощо) методів навчання. У результаті реалізації другої умови в більшості студентів нами виявлено достатній та високий рівні сформованості загальних і фахових компетентностей, передбачених освітньою програмою спеціальності.

Реалізація третьої педагогічної умови – навчально- та організаційно-методичне забезпечення освітніх компонентів – спрямовувалась на розробку документації та підготовку засобів навчання, необхідних для організації та здійснення ефективної професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в альтернативних формах опіки. Положенням про організацію навчального

процесу в закладах вищої освіти визначено такі компоненти його науково-методичного забезпечення, як: державні стандарти освіти; навчальні плани; навчальні програми з усіх нормативних, вибірко-вих навчальних дисциплін та усіх видів практики; підручники й посібники; інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять; індивідуальні семестрові завдання для самостійної роботи студентів; методичні матеріали для самостійного опрацювання студентами фахової літератури, написання курсових, випускних робіт/проектів; інформаційно-комп'ютерні методичні матеріали; матеріали поточного та підсумкового контролю, а також навчально-матеріальна база тощо (Савельєва, 2017: 34). Нами розроблено та спільно з викладачами кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і кафедри педагогіки та психології Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Т. Шевченка апробовано елементи (лекції, семінари, практичні, завдання для індивідуальної та самостійної роботи в межах навчальних курсів, завдання для різних видів практик, тематика курсових, бакалаврських і магістерських досліджень тощо) навчально-методичного забезпечення дисциплін «Спеціалізовані служби в соціальній сфері», «Теорія соціальної роботи», «Соціальний супровід», «Соціальна реабілітація», «Прикладні методики в соціальній роботі», «Технології соціальної роботи», «Соціальна реабілітація сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах», спрямованих на забезпечення інформаційного середовища студентів як у спеціалізованій аудиторії, так для самостійної роботи за місцем їх проживання.

За результатами наших досліджень, використання такої системи навчально- й організаційно-методичного супроводу суттєво підвищує ефективність формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери щодо роботи в альтернативних формах опіки.

Висновки. Аналіз педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в альтернативних формах опіки (формування позитивної мотивації студентів до опанування професійно значимих знань, умінь і навичок за обраним фахом; професійна спрямованість навчального процесу та відповідне навчально- та організаційно-методичне забезпечення освітніх компонентів) дає змогу дійти висновку про їх взаємозумовленість та взаємозв'язок, а, отже, необхідність комплексної реалізації. Вважаємо, що в перспективі варто приділити увагу детальному вивченню конкретної участі сторін педагогічного процесу в забезпеченні дії та реалізації означених умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біла О. О. Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до проектування професійної діяльності: теорія і практика : монографія. Одеса : Астропринт, 2013. 424 с.
2. Горішна Н. М. Професійна компетентність соціального працівника як складова його фахової підготовки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2009. № 16-17. С. 114–117.
3. Капська А. Й. Деякі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2010. № 15. С. 12–16.
4. Капська А. Й., Олексюк Н. С., Калаур С. М., Фалинська З. З. Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Астон, 2010. 304 с.
5. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти : монографія / за редакцією С. Я. Харченко. Дрогобич : Коло, 2007. 374 с.
6. Myroslav Kryshtanovych, Svitlana Kapitanets, Svitlana Filina, Nataliya Oleksiuk, Oksana Prodius. Assessment of the effectiveness of strategic personnel management of the company. *Academy of Strategic Management Journal (ASMJ)*. Volume 18, Special Issue 1. 2019. P. 1–6.
7. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-p#Text>
8. Олексюк Н. С. Педагогічні умови ефективності професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до соціального супроводу сімей, в яких перебувають діти під опікою. *Соціальна педагогіка і соціальна робота: виклики сьогодення* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 28–29 жовтня 2015 р., м. Тернопіль. Тернопіль, 2015. С. 89–95.
9. Савельєва Н. М. Навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів : довідник для пед. та наук.-пед. працівників. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. 80 с.
10. Файчук О. Л. До питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки*. 2012. Вип. 10. С. 299–302. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2012_10_65.

REFERENCES

1. Bila O. O. Pidgotovka maibutnih fahivtsiv socialnoi sfery do proektuvannia profesiynoi diyalnosti: teoriia i praktyka : monografiia. [Preparation of future specialists of the social sphere for the design of professional activity: theory and practice: monograph]. Odessa: Astroprint, 2013. 424 p. [in Ukrainian].
2. Horishna N. M. Profesiynna kompetentnist socialnoho pratsivnika yak skladova yoho fahovoi pidgotovky. [Professional competence of a social worker as a component of his professional training]. *Naukoviy visnyk Uzhgorodskogo universitetu. Seriya "Pedagogika. Socialna robota"*. 2009. № 16-17. PP. 114–117. [in Ukrainian].
3. Kapska A. Y. Deyaki aspekty profesiynoi pidgotovky socialnyh pedagogiv i socialnyh pratsivnykiv. [Some aspects of professional training of social educators and social workers]. *Visnyk Glukhivskogo nationalnogo pedagogichnogo universitetu im. O. Dovzhenka. Seriya: Pedagogichni nauky*. 2010. № 15. PP. 12–16. [in Ukrainian].
4. Kapska A. Y., Oleksiuk N. S., Kalaur S. M., Falinska Z. Z. Socialno-pedagogichna robota z problemnymy simiyami : navchalno-metodychniy posibnyk. [Socio-pedagogical work with problem families: a textbook]. Ternopil: Aston, 2010. 304 p. [in Ukrainian].
5. Karpenko O. G. Profesiynna pidgotovka socialnyh pratsivnykiv v umovah universytetskoï osvity: naukovometodychniy ta organizatsiyno-tehnologichniy aspekt: monografiia. [Professional training of social workers in the conditions of university education: scientific-methodical and organizational-technological aspects: monograph] / Za redaktsieiu S. Ya. Harchenko. Drogobych: Kolo, 2007. 374 p. [in Ukrainian].
6. Myroslav Kryshtanovych, Svitlana Kapitanets, Svitlana Filina, Nataliya Oleksiuk, Oksana Prodius. Assessment of the effectiveness of strategic personnel management of the company. *Academy of Strategic Management Journal (ASMJ)*. Volume 18, Special Issue 1. 2019. P. 1–6. [in English].
7. Nationalna strategiia reformuvanniya systemy institutionalnogo dogliadu ta vyhovanniya ditei na 2017–2026 roky. [National strategy for reforming the system of institutional care and upbringing of children for 2017–2026]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-p#Text> [in Ukrainian].
8. Oleksiuk N. S. Pedagogichni umovy efektyvnosti profesiynoi pidgotovky maibutnih socialnyh pratsivnykiv do socialnogo suprovodu simei, v yakyh pertebuvaiut dity pid opikoiu. [Pedagogical conditions for the effectiveness of professional training of future social workers for social support of families with children in care. Social pedagogy and social work: today's challenges]. *Socialna pedagogika i socialna robota: vyklyky sгодennia: materialy III vseurainskoi naykovopraktychnoi konferencii z mizhnarodnoiu uchastiu, Zhovten, 28–29, 2015, Ternopil*. PP. 89–95. [in Ukrainian].
9. Savelieva N. M. Navchalno-metodychne zabezpechennia osvitnih komponentiv : dovidnyk dlia ped. ta nauk.-ped. pratsivnykiv. [Educational and methodological support of educational components: a guide for ped. and scientific-pedagogical employees]. Poltava: PNPV im V. G. Korolenka, 2017. 80 p. [in Ukrainian].
10. Faychuk O. L. Do pytannia profesiynoi pidgotovky profesiynoi pidgotovky maibutnih socialnyh pratsivnykiv. *Vytoky pedagogichnoi maisternosti. [On the issue of professional training of future social workers. The origins of pedagogical skills]. Seria: Pedagogichni nauky*. 2012. Vyp. 10. PP. 299–302. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2012_10_65. [in Ukrainian].